

Emmanuel
Jovelin

L'evolució del treball social com a professió a França

Resum

L'objectiu d'aquest capítol és analitzar com han evolucionat les professions socials a França a partir de la seva història genealògica. El treball social, que es va desenvolupar en la confluència de tres històries: la substitució familiar (professió del treballador social), l'educació de joves amb problemes d'adaptació (professors especialistes), i la realització d'activitats amb animadors socioculturals, va experimentar una divisió en la segona meitat del segle XX. Tal com M. Autes assenyala, aquestes tres històries confluiran constantment tot i que cadascuna intenti definir el seu propi domini de competència

Paraules clau

Animadors, Associacions, Crisi d'identitat, Descentralització, Emprenedors, Empreses intermediàries, Evolució, Funcions, Integració, Intervenció, Mediator, Política social, Política urbana, Professionalització, Reestructuració, Treball social

La evolución del trabajo social como profesión en Francia

El objetivo de este capítulo es analizar cómo han evolucionado las profesiones sociales en Francia a partir de su historia genealógica. El trabajo social, que se desarrolló en la confluencia de tres historias: la sustitución familiar (profesión del trabajador social), la educación de jóvenes con problemas de adaptación (profesores especialistas), y la realización de actividades con animadores socioculturales, experimentó una división en la segunda mitad del siglo XX. Tal como M. Autes señala, estas tres historias confluirán constantemente aunque cada una intente definir su propio dominio de competencia

Palabras clave

Animadores, Asociaciones, Crisis de identidad, Descentralización, Emprendedores, Empresas intermediarias, Evolución, Funciones, Integración, Intervención, Mediator, Política social, Política urbana, Profesionalización, Reestructuración, Trabajo social

The evolution of social work as profession in France

This chapter's aim is to analyse the evolution of social professions in France, around its historical genealogy. Social work, built at the meeting of a triple history: familial substitution (social work profession), education of 'maladjusted' youth (specialist teachers), and activities with socio-cultural supervisors, has definitely suffered a break-up in the second half of the 20th century. As M. Autes underlines it, these three histories will constantly meet, even if each tries to mark its own domain of competence.

Key words:

Animators, Associations, Business intermediaries, Decentralization, Entrepreneurs, Evolution, Functions, Identity crisis, Integration, Intervention, Mediator, Professionalization, Restructuring, Social policy, Social Work, Urban policy

Autor: Emmanuel Jovelin

Títol: L'evolució del treball social com a professió a França

Referència: Educació Social, núm. 48, p47 p64.

Adreça professional: Emmanuel.Jovelin@icl-lille.fr

Introducció

L'objectiu d'aquest capítol és analitzar com han evolucionat les professions socials a França a partir de la seva història genealògica. El treball social, que es va desenvolupar en la confluència de tres històries: la substitució familiar (professió del treballador social), l'educació de joves amb problemes d'adaptació (professors especialistes), i la realització d'activitats amb animadors socioculturals, va experimentar una divisió en la segona meitat del segle XX. Tal com M. Autes¹ assenyala, aquestes tres històries conflueixen constantment tot i que cada una intenti definir el seu propi domini de competència.

L'evolució de la figura de l'assistent social

Pels volts de 1986, el treball social va reclutar, sota el lideratge de Marie Gahery, dones joves de classe alta per obrir una agència al districte número 11 de París. L'objectiu d'aquest organisme era «la unió de classes, la regeneració moral de les persones, la reconciliació entre pobres i rics» (Guerrand et Rupp, 1978). «Treball social» va ser a França allò que els «*settlements*» o institucions d'ajuda social van ser a Anglaterra². L'objectiu d'aquestes institucions era habilitar espais per facilitar l'acollida i l'encontre entre dones procedents de diferents classes socials.

Marie Gahery va fundar, el 1907, una escola pràctica de “formació social” adreçada a dones de tots els orígens socials, que impartia estudis de dos anys. Dissortadament, aquesta escola no va durar molt. En els posteriors anys, es va produir una evolució quan l'abbé Jean Viollet va crear una «escola privada de formació social» per formar nous estudiants en l'àmbit social. Per primer cop, es va tenir en compte el concepte de «*enquête sociale*» abans de rebre nens. D'aquesta escola van sorgir estudiants d'economia política, legislació social, psicologia aplicada, ciències de la salut i economia nacional amb experiència professional.

Al 1911 l'escola social *normal* de tendència catòlica (*école normale sociale de tendance catholique*) va ser inaugurada. Els protestants, a través de Pasteur Paul Doumergue, ja havien creat una «*escola pràctica de servei social*». Ambdues escoles es convertirien, al 1927, en centres pilots de formació que s'unirien en un «entente committee». No obstant això, els títols que expedien no eren oficials.

La participació en la Primera Guerra Mundial per part dels americans va aportar nous mètodes d'investigació social i de classificació, i especialment, els conceptes d'ajuda social i seguretat social, fins aleshores desconeguts a França. Entre els instigadors d'aquests nous mètodes hi havia la Missió

Rockefeller, que va romandre a Europa fins a 1922 per introduir una pràctica social metòdica amb la creació, al 1923, del servei social de la infància que després adoptaria el nom de la seva fundadora, Olga Spitzer. De la seva col·laboració va néixer el primer servei social a prop d'un tribunal de menors a París.

Després de la guerra de 1914-1918, algunes de les dones incitades a reprendre les seves activitats anteriors a la guerra, van recórrer a la professió del treball social i, conscientment, es van distanciar del treball de voluntariat en treball social i com a infermeres d'assistència domiciliària que algunes d'elles prèviament havien exercit.

El títol de treballadora social va ser creat al 1923, tot i que el títol d'infermera d'assistència domiciliària ja s'atorgava feia deu anys. Sis anys més tard, al 1938, es va aprovar un decret que donava sentit a aquell fet, eliminant la professió d'assistents a domicili a benefici de la professió de treballadora social. A partir d'aleshores, es va promoure la regulació del pla d'estudis de treball social.

La guerra de 1939-45 va suposar la diversificació de les funcions de les treballadores socials amb l'ampliació de les mesures de protecció i ajuda social a les famílies. Seguidament, es va determinar el contingut de les funcions de les treballadores socials a les següents àrees:

Atenció domiciliària a dones embarassades i nadons

- Assistència social i sanitària
- Nens en edat pre- i escolar
- Organització de centres sanitaris gratuïts contra la tuberculosi
- Lluita contra malalties venèries
- Prevenció de problemes familiars causats per l'alcoholisme
- Suport a les famílies relacionat amb els drets socials
- Ajuda als indigents
- Nens discapacitats i en perill, etc. (vegeu Gerrand, Rupp *op. cit.* p. 121).

Aquesta definició de funcions aprovades per la llei de 8 d'abril va convertir les treballadores socials al centre de l'atenció pública. Es van veure encomanades amb responsabilitats reals dins de la implementació de la política social establerta per la Nació. Alhora, aquesta llei fa evident el creixent funcionalisme dels serveis socials.

Va ser durant aquest període, a l'abril de 1946, que les noves mesures van restringir l'accés a la professió eliminant les dones que fins aleshores havien exercit sense títol. Aquestes mesures van ser el resultat de la creació, al 1944, a París, de l'Associació Nacional de Treballadores Socials (*Association Nationale des Assistantes Sociales*, la famosa ANAS³), el propòsit de la qual era gestionar els problemes relacionats amb la pràctica de la professió. Juntament amb ANAS, hi havia altres associacions com l'Associació de les

Assistents Socials, Unió Catòlica de Serveis Socials i, més tard, la Federació Nacional de Serveis Socials Especialitzats (*Fédération nationale des Services Sociaux Spécialisés*).

ANAS va establir, al 1950, un codi ètic que regulava els serveis socials i la professionalització del treball social va continuar. Als anys cinquanta, l'expansió a França d'una tècnica americana, «*case work*», proporcionaria noves tècniques a les treballadores socials, com la nova tècnica d'entrevista individualitzada. Amb *casework*, els usuaris es converteixen en interlocutors protagonistes dins d'una interacció cara a cara amb les treballadores socials, prioritzant els factors individuals relacionats amb paradigmes psicològics i psicoanalítics.

L'evolució dels professors especialistes

La història de l'educació de persones amb necessitats especials, tot i que és recent, no es pot separar de la història del treball social, explicada prèviament, ni de la història de l'educació tutoritzada, que es va anar desenvolupant de forma paral·lela.

En referència a l'educació tutoritzada, la llei de 5 d'agost de 1850 pel que fa a «*l'educació i protecció de menors delinqüents*» estableix que «*els menors delinqüents absolts en virtut de l'article 66 del Codi Penal, no serien retornats als seus pares, sinó que serien duts a una colònia penal per ser educats sota una estricta disciplina i se'ls assignaria treballs en l'agricultura així com en les indústries més importants amb les quals van estar vinculats*»⁴.

L'objectiu és «*ensenyar als joves a treballar mentre aprenen les regles morals bàsiques de la vida dins d'un grup (...) l'educació moral s'adquireix entre col·legues, amb el líder (...), en els tallers, al camp, en caminades, durant la vigília*».⁵

Els anys posteriors al final de la Segona Guerra Mundial van portar a definir títols professionals així com el procés de professionalització. Michel Chauvière divideix aquest període en tres etapes:⁶

El *primer període* és el que ell anomena: el *projecte corporatiu*. Es van obrir molts centres de formació. Els professors especialistes es van associar amb la intenció de reivindicar la professionalització del seu treball.

El *segon període* és el de l'*orientació salarial*: des de finals dels anys cinquanta fins a principis dels setanta, a més del procés de professionalització dels professors especialistes es porta a terme el procés per aconseguir sous dignes (processos que tendeixen a confluir). També apareixen els primers sindicats, els primers convenis laborals i un conveni col·lectiu específic que es va signar el 1966. Aquest és el període en el qual la *tècnica* es converteix

en el símbol de qualitat d'algunes escoles i dels educadors influenciats pel desenvolupament dels centres de formació.

El tercer període es va caracteritzar per la «política de retirada de les autoritats, l'explosió de problemes socials, i la precarització dels contractes laborals (on s'experimenta un canvi de les condicions laborals fixes prèviament garantides als treballs cada vegada pitjor pagats i temporals)». ⁷ Aquest és el moment que van aparèixer els treballadors socials de «segon tipus» o treballador social de la crisi, que incloïa el treball comunitari remunerat (*Travaux d'Utilité Collective*: TUC), treballs mal pagats a mitja jornada per als aturats de llarga durada (*Contrats Emploi-Solidarité*: CES), voluntariat, etc., relacionats amb una nova forma de pobresa. Aquest període coincideix amb el final de l'estat del benestar i exigeix respostes apropiades a la situació de crisi en què es trobaven les persones amb dificultats.

L'evolució dels “animadors”

Les àrees de treball dels animadors són més difícils d'identificar que les dels treballadors socials o professors especialistes. És una professió que ha anat variant en funció de les necessitats, l'existència es remunta a només trenta anys enrere. El primer títol de «*animateur éducateur*» va ser expedit el 1963 per l'Institut Nacional de Formació Professional d'Animadors Culturals (*Institut National de la Formation Professionnelle pour Animateur de Collectivité*). ⁸ La història de l'animació sociocultural es vincula amb la de l'«*éducation populaire*» que la va seguir. ⁹ «*L'éducation populaire*» es va desenvolupar amb la Revolució Francesa i especialment amb l'aparició de la societat industrial al segle XIX, que intenta desenvolupar la consciència col·lectiva, posant èmfasi en l'alliberament de l'home.

De totes maneres, és important recordar que el primer projecte educatiu coordinat aparèixer amb l'informe Condorcet el 1792. Era un projecte educatiu dirigit a tots els individus, l'objectiu era clar i senzill, i era emmarcat dins el concepte de «*l'éducation populaire*», és a dir, el desenvolupament de la consciència col·lectiva.

D'acord amb Labourie ¹⁰, aquesta importància fonamental de l'animació en aquell moment va sorgir de la pretensió de controlar l'educació fora de l'escola. A partir d'aquest moment, tres tendències ¹¹, cadascuna amb el seu marc de referència propi, van contribuir al desenvolupament de l'animació sociocultural.

L'animació va sorgir de la pretensió de controlar l'educació fora de l'escola

- **La tendència confessional**

La història del treball social descrita prèviament mostra com l'església va crear associacions benèfiques per als pobres i com contribuir a l'aparició d'ocupacions que van fomentar la vida cultural i social d'aquest moment ¹².

- **La tendència secular**

La seva preocupació va ser la lluita per una societat igualitària. Iniciatives públiques i privades relacionades amb «*l'éducation populaire*» van sorgir amb una ideologia secular: les classes d'ensenyament per a adults (Guizot 1848) són un exemple. En la mateixa línia, Jean Mace va fundar la Lliga de l'ensenyament el 1866 que es va convertir en la Lliga francesa de l'ensenyament i educació permanent, per lluitar contra la ignorància i la intolerància (P. Besnard, 1980).

- **La tendència política i associacionista i les universitats d'«*éducation populaire*»**

Sota el lideratge de Pelloutier (1886), els intercanvis de treballadors van ser el punt de partida d'un període en que l'educació va estar de moda i va desencadenar les «*universités populaires*». Aquestes universitats van ser creades amb la finalitat de fomentar la trobada entre intel·lectuals i persones, però també especialment per ampliar els coneixements culturals d'aquestes últimes. Es tractava d'ampliar les capacitats intel·lectuals dels treballadors gràcies als coneixements adquirits en aquestes trobades amb intel·lectuals. Fins avui, sabem que hi ha moltes «*universités populaires*». Fa uns anys, a París, es va parlar de la creació d'aquest tipus d'universitats per a un altre context, però que no s'allunya molt de l'essència d'aquella època.

Finalment, l'animació sociocultural va experimentar un ràpid desenvolupament cap als anys cinquanta i seixanta, en una França immersa en el procés d'urbanització on l'orientació envers la prevenció social es va fer palesa en el decret 59-100 de 7 gener 1959 que va introduir el «*travail social préventif amb les famílies*». En els seixanta, l'aparició d'associacions de prevenció especialitzades, reconegudes en el decret de 4 de juliol de 1972, va impulsar significativament el camp de l'animació sociocultural.

La pràctica dels professionals d'animació en el camp social, que al seu torn es divideix en diferents camps d'actuació, que abasten des de la creació i transmissió cultural fins a la integració social o reintegració, així com el desenvolupament global de barris sencers fins a zones rurals.

De la crisi al col·lapse del treball social

La manera de pensar, expressar i experimentar allò social ha evolucionat considerablement a França en les últimes dècades. Podem afirmar que el segle XX va ser testimoni de la creació, i després de l'estructuració per etapes de les professions socials. Els treballadors socials han intentat legitimar el seu treball en una societat constantment elusiva i en contínua transformació, intentant canviar la consciència de les persones amb problemes d'adaptació. A mesura que la seva situació va ser evolucionant, es van establir marcs i

regulacions al treball social que van permetre la seva definició legal, social i simbòlica¹³. Per tant, hi ha hagut un progrés en l'organització del treball social, del treball social basat en la vocació al gir que va experimentar cap a les professions socials, la multiplicació (durant uns anys) ha resultat en la creixent complexitat d'aquest sector.

En els setanta, el ministeri d'afers socials homogeneïtzar les diferents professions de l'àmbit social sota l'etiqueta única de "treball social". Aquest fet, qualificat per alguns de simbòlic, és important. Sota el terme de treball social, l'Estat intenta unificar el camp professional i engloba totes les professions socials conegudes com «convencionals» o «tradicionals», des de treballadors socials fins a professors especialistes, així com els *animateurs*, els tècnics en educació social i familiar, i els *tècnics* de la intervenció social i familiar (*techniciennes d'intervention sociale familiale*), etc. Però durant alguns anys, l'ampli ús dels termes «intervenció social» i «interventors socials» va anar guanyant terreny al de "treballador social", i restringir la seva representació. El camp de la intervenció social, més ampli que el dels treballadors socials, encaixaria millor. Així doncs, quin és el motiu d'aquesta evolució?

Va ser una època de crisi econòmica en què van sorgir noves formes d'exclusió: els rics d'ahir es converteixen en els pobres d'avui. Aquests problemes socials, dels quals es feia càrrec la comunitat i els treballadors socials, es van enfrontar a una crisi profunda de la societat; a més, els treballadors socials es van veure embolicats en una complexa xarxa d'organismes que, cadascun a la seva manera, actuaven en l'àmbit social. La professió va entrar en crisi i els factors esmentats anteriorment van influir en això. Per als serveis socials, la proliferació d'altres professions socials va fer que el tracte individual de casos resultés tècnicament impossible, de manera que es va replantejar la veritable funció del servei. Nous mecanismes d'integració van començar a emergir.

Les altres professions socials, especialment les d'educació i animació, es van enfrontar al mateix problema. Commocionades per aquesta nova forma d'entendre el treball social, van exigir la redefinició del seu rol i la participació en la creació de polítiques socials, ja que es van adonar que les altres professions socials no estaven massa involucrades en els últims mecanismes de lluita contra la precarietat i incertesa en la vida social i econòmica; que estaven intentant implementar decrets confusos sense mitjans reals. Els *educateurs* van condemnar la inseguretat laboral del seu treball.

És obvi que les condicions en la pràctica del treball social van canviar amb l'augment de l'exclusió social (atur de llarga durada) així com la descentralització, que va canviar les condicions de l'acció pública. Les professions es van veure obligades a adaptar-se a aquests dos elements als quals no estaven acostumades.

El treball social va experimentar un gir cap a la política social. Del treballador social comú es van originar noves modalitats de treballadors socials. Aquestes noves figures, els *liders* pertanyien a barris marginals, van néixer

Els *educateurs* van condemnar la inseguretat laboral del seu treball

del dolor de la crisi, de la multiplicitat de les diferents institucions i sota l'ímpetu de la descentralització.

Tot això ens remet a les manifestacions d'una crisi d'identitat professional, relacionada amb la crisi d'identitat dels professors. De fet, la crisi del treball social causa el col·lapse d'uns símbols compartits que proporcionaven protecció contra amenaces psicològiques i existencials, dins i fora de la pràctica diària de la professió, més encara quan tots els mecanismes socials utilitzats han demostrat ser inefectius enfront de l'augment de la pobresa. Els treballadors socials, així com els professors, experimenten «*una sensació de manca de reconeixement social*», una sensació de crítica i manca de valoració.

L' emergència de nous professionals

La política social territorialitzada i localitzada dels anys vuitanta va imposar noves pràctiques promogudes pel context del moment i, en particular, per les disposicions del nou govern local. Els antics treballadors socials, que tenien problemes per adaptar-se a aquesta nova situació, van deixar els seus llocs de treball en les anomenades àrees *diffícils* (amb allotjament o en comunitats, dins de barris marginals) per convertir-se en tècnics d'habitatge, salut pública, formació i desocupació. Amb aquest canvi, les seves vacants van ser ocupades per aquells que buscaven un reconeixement professional en el seu treball. És el cas d'algunes persones d'origen estranger, la majoria dels quals treballaven en barris marginals o en centres residencials que acullen persones que necessiten l'ajuda d'un treballador social, com per exemple, menors delinqüents.

Aquests nous professionals afirmen ser independents, una mena de treballador social liberal. Per descomptat, poden ser-ho, ja que gaudeixen de l'autonomia necessària. Posseeixen amplis coneixements del sistema institucional i de les regles del joc polític, una llarga llista de contactes, capacitat per treballar en grup i en equip. Tot això els permet elaborar informes sobre necessitats i negociar pressupostos amb coneixement de causa. Són professionals amb formació professional, antics *educateurs* o *animateurs* que es van involucrar en la creació d'empreses intermediàries, i universitaris que no s'han incorporat a altres àrees d'ocupació adequades al seu nivell d'estudis. Així doncs, es genera una major divisió dins del treball entre els treballadors socials ordinaris i els directius que ho gestionen.

De fet, ja hi havia una demanda important en la comunitat de treballadors a escala intermèdia abans de les professions de treball social. Els llocs de directius i d'experts en el social van ser apropiats per aquests *universitaris sense rang* que buscaven capitalitzar els seus títols i pels treballadors socials que s'havien traslladat a àrees adequades a les seves titulacions en aquestes empreses intermediàries.

Pel que fa a les empreses intermediàries -entre els serveis estatals i els voluntaris- cal recordar que havien de dur a terme la implementació de nous aspectes socials i econòmics sobre la integració. Assumides pels antics treballadors socials, aquests es van convertir en els nous emprenedors socials.

A partir d'aquests canvis es generen noves especialitats, una relacionada amb la descentralització i l'altra, amb els nous sistemes generats, com hem vist, per la desconfiança d'antics professionals a ocupar aquestes noves posicions. Aquestes posicions de «*segon tipus*» (J. ION) van ser ocupades per professionals procedents d'altres professions fora del camp del treball social. Es tracta de llocs d'intermediaris, emprenedors / directius per damunt dels sistemes locals i a prop del poder polític: són majoritàriament universitaris «sense rang» provinents de ciències socials i jurídiques.

La llei sobre la descentralització va incorporar en el treball social a funcionaris procedents de prestigioses escoles de negocis o de l'IRA (*Instituts Régionaux d'Administration*). Els professionals conservadors els consideraven «principiants arrogants» que no sabien res de la professió. Les noves llistes dels serveis públics territorials i locals (*Fonction publique territoriale*), que multiplicaven els llocs i els requisits legals, van reforçar la idea esmentada anteriorment sobre els nous professionals, trencant amb una cultura «*baba-cool*» de l'espera i veuràs. Hi ha una confrontació entre una cultura empírica i una cultura teòrica d'allò social causada pels nouvinguts.

Aquesta ruptura sembla encara més agressiva perquè els nouvinguts parlen en termes d'eficiència, gestió i avaluació, mentre que els anteriors encara es consideren un «*allegement*» per a l'agent que rep les prestacions i que requereixen ajuda.

L'arribada d'aquesta nova classe de professionals incorpora directius d'institucions socials per a la gestió a costa de la pedagogia. Aquells que es van mantenir fermes en considerar-se un *allegement*, van acabar marginats, ja sigui per reestructuració o per eliminació del seu càrrec. Diverses institucions del nord de França van tenir dificultats sobretot en la racionalització de plans pressupostaris.

Del treball social a la intervenció social

El viatge a través de l'evolució del treball social a França ens ha mostrat que més enllà de les professions tradicionals, s'ha format un mosaic de professions que, al seu torn, fa palès el col·lapse d'aquest sector, que té lloc per diferents motius. Aquestes discrepàncies en el si de les professions demostren la divisió del sector i ens porta a preguntar: És el treball social una professió?¹⁴ O hauria de ser un segment professional tal com A. Strauss suggereix (1993:68)?

S'ha format un mosaic de professions que fa palès el col·lapse d'aquest sector

I, finalment, la diversificació de les professions socials, amb la incorporació de diferents pràctiques professionals, no redueix l'eficiència de l'ajuda social de les persones que la necessiten? Hi ha diferents factors que expliquen el canvi de definició cap al terme «intervenció social». La proliferació del problema d'exclusió i de les polítiques socials i els seus mecanismes, ha influenciat l'evolució dels mètodes d'intervenció i de les professions en un camp més ampli que el del treball social - el de la intervenció social. En dues dècades, el desenvolupament del mètode de treball social cap a l'acció pública ha canviat molt, en part a causa de la descentralització i dels canvis neoliberals.

En la lògica neoliberal que reobre el debat sobre qualificacions i habilitats, s'accentua la tendència a acumular més coneixement i habilitats a costa de certificats i títols. El mercat laboral va obrir nous canals de contractació. De fet, avui la lògica de la professió se juxtaposa a la lògica de la situació laboral i d'oportunitats. Afegint-li a això el repte del govern d'usar el sector social com una font de llocs de treball i ocupació, allò social es transforma en un «producte» i resulta creixent la competència entre grups d'actors cada vegada més nombrosos que volen controlar aquest camp.

La reestructuració de polítiques socials en comunitats locals ha ocasionat l'ús d'altres habilitats dissenyades per a tasques específiques però de vegades molt properes al treball social i, per tant, en competència amb aquest (integració, assumptes relacionats amb la ciutat, mediació, etc.). La crítica que els treballadors socials no s'adapten prou a l'evolució dels problemes socials, que no són prou eficients i efectius, va provocar la contractació d'«interventors socials», desplegant nous perfils i implementant nous procediments, més territorials / locals, més institucionals i capaços de donar respostes més immediates. Es crea un camp conceptual d'habilitats concretes (telefonada social, ajuda humanitària) i un camp d'enginyeria social caracteritzat per programa i valor.

En aquest context, l'ús efectiu de la noció d'intervenció social, en comptes de la de treball social, mostra l'arribada al camp social de nous actors que no tenen el perfil professional dels treballadors socials. Designa el conjunt sencer de llocs, sense distinció de situació ni posició, mentre que la denominació «treballador social» queda subjecta a un determinat camp professional. Al mateix temps, observem nivells heterogenis de formació, una diversificació de situacions laborals, una multiplicació de llocs de treball i una divisió del treball. L'obertura del mercat de treball, la redistribució de llocs, la varietat de camps de referència i la diversificació de pràctiques fan difícil la lectura d'aquest àmbit professional, generant una segmentació i divisió del camp social. A més, la intervenció social abasta un camp professional amb límits difusos, marcat per tensions, contraposant professions ja establertes amb altres de contingut variable.

Interventors socials en el camp de la integració i política urbana

A principis dels anys vuitanta, les polítiques públiques d'integració i les polítiques urbanes van crear una multitud de nous llocs de treball. En la política urbana, són els agents del desenvolupament social urbà, els agents de mediació, les *femmes-relai* (ajuden a dones i, a través d'elles, a les seves famílies per integrar socialment i professionalment al barri i a la ciutat), els mediadors nocturns (actuen a la nit en barris marginals per vetllar per l'ordre públic mitjançant la mediació), etc. En la política d'integració, hem d'esmentar els tècnics en integració en missions locals, les persones responsables de l'assistència social dels empleats d'organismes d'integració econòmica, empreses intermediàries, administracions locals, etc. L'estudi *Mire* va registrar 180 denominacions o noms per a 500 interventors estudiats. Aquestes denominacions reflecteixen, alhora, la naturalesa de les seves funcions, els llocs de treball, la jerarquia i el marc institucional. (Vegeu MIRE. 2000).

Professions d'integració

La integració a través de l'activitat econòmica articula un conjunt d'estructures i mecanismes pensats per fomentar la recol·locació de col·lectius vulnerables i desafavorits per als quals les mesures comunes resulten insuficients. De totes maneres, aquest camp encara es troba molt poc organitzat, genera molts dubtes i està subjecte a nombroses pressions, tant econòmiques com socials. A causa de la diversitat del concepte d'integració, és impossible cobrir un conjunt relativament limitat d'activitats. Hi ha tot tipus de llocs: tècnics en integració en les missions locals i PAIO (centres de recepció, informació i orientació), personal dels governs regionals responsables de les missions per estimular les CLI (comissions locals d'inserció), personal responsable de les ajudes socials a les persones en procés d'integració en els CHRS (centres d'acollida i reinserció social), en la integració a través d'estructures d'activitat econòmica, etc. Esmentarem només alguns exemples.

Tècnics de les Missions Locals

L'any 2001, segons el CNML (*Conseil National des Missions Locals*), es van registrar 378 missions locals i 193 PAIO amb un total de 8.698 treballadors. S'encarreguen de la "recepció, informació, orientació i seguiment individual de joves entre 16 i 25 anys" per promoure la seva integració social i professional: accés al mercat laboral, formació, sistema sanitari, allotjament, oci, i requereixen, per aquest motiu, d'un ampli conjunt d'associacions locals. Així doncs, els tècnics ajuden els joves en el seu procés individualitzat d'integració i formació professional, fent ús de múltiples sistemes (PLIE, TRACE - *trajet d'accès à l'emploi, chantier d'utilité sociale* ...) i dels nom-

brosos serveis d'assistència per a la vida diària (sanitat, allotjament, ajudes per a joves: *fonds d'aide aux jeunes*-FAJ). A causa dels diferents nivells de formació dels empleats, amb diferents títols universitaris -títol estatal en treball social, màster en ciències humanes i socials o diploma d'estudis superiors especialitzats (DESS) en desenvolupament local- el conveni ha incorporat aquesta realitat amb la creació d'una estructura jeràrquica dins de les funcions municipals: “*chargé d'accueil*” (persona responsable de la recepció: funcions de recepció, informació i orientació), “*conseiller Niveau 1*” (tècnic nivell 1: funcions de recepció, diagnòstic, ajuda al desenvolupament del procés d'integració, seguiment administratiu i supervisió de la integració), “*conseiller de Niveau 2*” (tècnic nivell 2: especialització en algun camp específic de l'oferta d'integració, organització de reunions tècniques i coordinació de projectes, a més de les funcions del nivell inferior), i “*chargé de projet*” (persona responsable dels projectes: activitats de representació, negociació i concepció dels projectes, a més de les funcions dels nivells anteriors).

Professionals de la integració econòmica

El 2001 hi havia registrats 869 organismes d'integració, 980 empreses intermediàries, 2.294 tallers d'integració, 228 tallers de centres d'acollida i reinserció social (*Centre d'hébergement et de réinsertion sociale*: CHRS), 279 ETTI, 150 «*régim de quartiers*» implicats en l'àrea de la política urbana. En total, gairebé 4.900 organismes d'integració, als quals cal afegir 191 plans locals per a la integració i l'ocupació (*Plans locaux pour l'insertion et l'emploi*: Plie). Aquestes institucions acullen, organitzen i ajuden més de 300.000 persones amb dificultats cada any, ja gairebé 23.000 persones per supervisar en el procés d'integració des d'un punt de vista tècnic i social. Mereix especial atenció el fet que entre les persones contractats per aquests organismes hi ha moltes persones en processos d'integració (beneficiaris de RMI o de ASS - *allocation Spécifique de solidarité* -, treballadors discapacitats, assistits per joves o pel servei d'assistència social del PJJ)

Professions de política urbana

És en la política urbana, dins d'un clima contrari implícit al treball social, on va sorgir la demanda de noves professions per respondre a les noves necessitats. El treball social es considera cada vegada menys accessible, amb intervencions tardanes i massa burocratitzades en la gestió de contractes i projectes. La creació d'aquestes noves i més apropiades professions, s'il·lustra en una jerarquia organitzativa que abasta des d'agents de mediació social a agents de desenvolupament i responsables de projectes.

Professions de mediador social o professions “de proximitat”

Les professions de mediació social són de recent creació. Ja sigui com a «mediador de barri» (*correspondant de quartier*), «mediador nocturn» (*correspondant de nuit*), «assistent social» (*accompagnateur social*), «vigilant de l'entorn» (*agent d'ambiance*) o “dones pont» (*femme-relais*), les seves funcions són molt variades. Consisteixen en fer possible el vincle social mitjançant la presència i atenció diària, ajudant a que els serveis locals siguin coneguts per la població del barri i, finalment, mediant entre els veïns i les institucions socials. L'oferta respon a la demanda. A partir d'aquest moment, les pràctiques d'intervenció es distancien del treball social, ja que actuen en camps en què aquest últim no intervé massa, i deixen d'existir els intercanvis codificats en els procediments. Se centren en la vida diària de forma natural, la immediatesa i la proximitat; serveixen múltiples propòsits, combinen la tècnica i allò social, i desenvolupen noves formes de microregulació.

Nascudes durant el moviment associatiu, les «dones-pont» són mediadores socials i culturals amb un paper vital en la consolidació del vincle social als barris marginals, en l'accés als drets i en la integració social i cultural. Des d'una situació sovint inestable (voluntariat, treballs temporals, «*contrats emploi-solidarité*»), en l'última dècada van ser capaces de convertir-se en un enllaç vital per a molts habitants, duent a terme serveis d'informació sobre el funcionament de les institucions, gestió de conflictes potencials amb els serveis públics, resposta a peticions d'ajuda i gestió de processos administratius. A més, alleugen tensions mitjançant la seva capacitat per al diàleg, i actuen com a pont i agents facilitadors. El seu paper com a intermediàries és legitimat pels seus coneixements sobre el sector i els serveis públics, i afavorit pels enfocaments de proximitat i la seva condició femenina. La seva funció rau a crear una via d'accés al treball social, als serveis públics o actors urbans, complementant i assistint en l'exercici dels seus serveis.

Després de l'èxit de l'experiència, el comitè interdepartamental de ciutats va aprovar el 14 de desembre de 1999 el programa “adults-pont” (el 2002, el DIV registrar 1.321 “adults-pont”, i va destacar el compromís del comitè interdepartamental de ciutats per finançar 10.000 llocs de treball entre els anys 2000 i 2002). Per tant, s'adreça a personal amb maduresa i una experiència reconeguda, i té per objectiu ajudar els adults del barri en situació d'atur i en el seu rol de pares. Les seves funcions són semblants i ofereixen serveis d'assistència als serveis públics, facilitant el diàleg amb els usuaris, contribuint a la preservació del seu estil de vida, reafirmant la seva funció parental i facilitant el diàleg entre generacions, evitant conflictes i mediant en la seva resolució.

Els “mediadors nocturns” (*correspondants de nuit*), uns centenars, van sorgir per iniciativa dels ajuntaments i les oficines municipals de barris, a Rennes i Rouen. Treballen de nit, quan la majoria de serveis públics no funcionen, realitzen una funció de vigília social i poden oferir una resposta immediata. Mitiguen conflictes veïnals i redueixen la soledat de les persones, contribuint així a millorar la gestió de la proximitat a la ciutat. Els equips de mediadors

nocturns es componen, per regla general, de persones de totes les edats i diferents nivells culturals, i estan subjectes a contractes estàndard o “*contrats aides*”. El seu treball es considera útil, ja que acoten llocs complementaris als serveis tradicionals i no són vistos com una amenaça per a la seguretat ni la violació de llibertats públiques.

Amb l'entrada en vigor del programa “nous serveis, ocupació-joventut” (“*nouveaux services, emploi-jeune*»), creat el 1997, es van crear molts llocs de treball (el setembre del 2000 els departaments van registrar al voltant de 258.000 nous llocs en total des de l'inici del programa, el DIV registrar el 2001 més de 10.000 agents locals de mediació social, 2.500 dels quals van ser contractats pel pla HLM). Els *Cahiers de la sécurité intérieure* (revista sobre seguretat nacional) (2000) descriu la varietat dels llocs: recepció, informació, acció preventiva contra el frau, i apel·la a la necessitat d'intervenir en casos d'incidents en estacions d'autobús i metro, acompanyament d'estudiants a l'escola en autobusos escolars i mediació en els conflictes amb professors, recepció de nous inquilins de HLM, assistència a persones amb dependència, ajuda a persones, etc. Més que ningú, han de regular les relacions socials controvertides, mitjançant el seu paper d'*alter ego*. El “ser d'aquest entorn” es converteix en un avantatge. Encara que no s'han renovat, molts d'ells tracten d'accedir al sector social mitjançant plans de mediació social.

Agents de desenvolupament i supervisors de projecte

Un estudi del CNFPT de gener de 2000 mostra l'increment del nombre d'empleats de les autoritats locals. Es van registrar 5.500 empleats, incloent 4.800 en els municipis, amb categories de A i A+, d'una banda, fins a “*emplois aidés*”, la majoria d'ells poc qualificats, per una altra. Després del període d'“actius pioners” i del de “caps de projectes urbans”, la tercera generació d'interventors socials constitueix, per tant, un grup molt divers i comporta diferents tipus de denominacions i noms, especialment per a la categoria d'agents de desenvolupament o també anomenats “*charges de gestion (urbaine) de proximité*” (responsables de la gestió de proximitat a la ciutat), “*animateurs de vie associative*” (animadors socioculturals), “*charges de mission démocratie locale*” (responsables de missions de democràcia local) i “*conseillers en développement local et urbain*” (assessors en desenvolupament local i urbà).

Des dels caps de grans projectes urbans (aproximadament cinquanta a França) fins als supervisors de projecte i els diferents agents de desenvolupament, les seves funcions inclouen la supervisió, animació de grups, concepció i seguiment de projectes. Es distingeixen entre ells per la jerarquia, pels creixents nivells de les àrees territorials (barris, ciutats, barris perifèrics), per l'especialització dels sistemes implicats (CCPD - *comité communal de Prévention de la délinquance*: comitè municipal de prevenció de la delinqüència, CLS - *contrat local de sécurité*: contracte local de seguretat, CEL - *contrat éducatif local*: contracte educatiu local, PLIE - *plan local d'insertion pa-*

rell l'économique: programa local d'integració via econòmica) i pels tipus de problemàtiques. El seu treball consisteix en promoure, en un determinat camp, accions o projectes dins del marc de polítiques locals, a proporcionar assistència (definició, organització i seguiment de l'acció) a les entitats implicades en les polítiques urbanes dels organismes públics (Chopart, vegeu MIRE 2000). Se'ls descriu com a “catalitzadors de la demanda social” i exerceixen “enginyeria de projecte” i “gestió de grups”. Aquests professionals han d'establir constantment el vincle entre el microsocial, amb tota la seva diversitat, i els sistemes institucionals i polítics, entre el “treball sobre el terreny” i les persones que prenen decisions, i els diferents col·laboradors i actors en aquests camps.

Conclusió

La divisió del treball social, la debilitació del seu monopoli, el desenvolupament de noves funcions, nous llocs i fins i tot professions com a resposta, la desestabilització de les normes d'acció col·lectives, tot això revela una transformació profunda de les polítiques socials i de l'àmbit social professional.

Les noves professions d'intervenció social sorgeixen, principalment, de les “necessitats emergents” pel que fa a integració i serveis públics urbans. Estan supeditades a configuracions locals que creen complexos sistemes d'ocupació, flexibles i oberts mitjançant els quals els interventors socials han de proporcionar una resposta adequada, si no innovadora. S'intenta aconseguir una nova singularitat i pràctiques transformadores. Com a resultat, la definició de tasques pateix un canvi profund donant més importància a les aptituds que a les titulacions i certificacions inicials. A més, la competència és valorada segons l'habilitat de cadascú per integrar la lògica, “la cultura” de l'empresa o organisme per damunt de l'individu; l'organització també s'autodefineix com el lloc de competència comuna. La regulació institucional preval cada cop més sobre la regulació professional i condueix a una disjuntiva entre la titulació original i la visió d'una multitud de denominacions/noms per a diferents llocs.

Les noves professions d'intervenció social sorgeixen de les “necessitats emergents”

Encara queden per resoldre alguns aspectes importants:

- Juntament amb la creació de nous llocs i els llocs tècnics, l'expansió de múltiples formes de tracte social de la desocupació condueix a “treballs esporàdics” en l'àmbit social amb un futur incert: vacances, feines mal pagades a mitja jornada, “*emplois aidés*” (“*contrats de qualification*”, “*contrats emploi-solidarité*”, “*contrats emplois consolidar*”, “*emplois-ville*”). Aquests treballs són resultat d'una política d'ocupació prèvia a la política d'intervenció social. A més, el fet de traspasar problemàtiques a persones per la seva pertinença a barris marginals, el fet de recórrer a la pertinença a comunitats (*etnitización*) com a mètode de resolució

de situacions difícils, continua sent un problema. Finalment, la manca d'orientació per part dels interventors i el procés de professionalització de treballadors de “cara al públic” són massa incertes.

- Els diferents nivells d'intervenció social, la divisió entre les professions de contacte directe i les de procediments i projectes, així com la multiplicació i varietat de missions encomanades, requereixen un reajustament i una redefinició. Això és especialment així perquè les observacions de camp suggereixen que algunes es mostren favorables a implementar, mitjançant diferents procediments, pràctiques que havien estat voluntàries fins aleshores i que poden implícitament i inherentment fer desaparèixer llocs de treball social. Possiblement, les característiques es basen més en diferents formes de pensar i dur a terme activitats que en les mateixes activitats. Els aspectes de definició, així com de delimitació són, per tant, importants, encara que romanen difícils de resoldre, més encara perquè depenen parcialment del tema de les titulacions d'una banda, i de polítiques públiques, per l'altra.
- El problema amb els límits professionals entre les professions d'intervenció social i les professions qualificades del treball social persisteixen. Podria la intervenció social postular perquè fossin intercanviables i dissoldre les identitats professionals en un conglomerat homogeni?
- *“Si la denominació d'interventors socials ofereix aparentment el gran avantatge de poder combinar l'extrema varietat de llocs amb l'excessiva imprecisió d'un món proliferat d'allò social, no pot servir; però, per oferir marcadors estructurals als mateixos practicants, tal com els primers treballadors socials tindrien. Pot ser que aquesta denominació s'imposi política i administrativament per si mateixa, encara que sense fomentar la identificació de professions, especialment perquè els marcs d'un reconeixement col·lectiu mai no podran establir si estan basats en aquesta imprecisa delimitació. Així doncs, podem pensar que, juntament amb altres denominacions més especialitzades, les denominacions genèriques -la de treballador social i la d'interventor social- seguiran coexistint molt de temps dins d'aquest núvol de professions socials” (Ion, Ravon, 2006).*

Encara coexisteix una regulació de llocs que respon a una lògica col·lectiva amb una altra forma de regulació mitjançant competències individualitzades. Més enllà d'això, podem intuir que emergeix una xarxa d'intervenció social que inclou totes les professions.

A través de les professions d'intervenció social, inclòs el treball social, estan canviant les formes de professionalitat i es basen en la necessitat d'adaptar les pràctiques al desenvolupament de formes de socialització i centrar-se en l'individu.

Emmanuel Jovelin
 Directeur adjunt (ISL)
 Mestre de Conferències de sociologia (UCL)
 Membre del CPN/TEPP, universitat d'Evry val d'Essonne

Bibliografia

- Autes, M.** (1996), « Le travail social indéfini », *Recherches et prévisions*, n° 44
- Bailleau, F.** (1988), « Les entreprises intermédiaires », *Revue POUR*, n°119.
- Besnard, P.** (1980), *L'animation socio-culturelle*, PUF Paris.
- Bourquin, J. ; Koepfel, B.** (1986), «Deux contributions à la connaissance des origines de l'Education surveillée». *Cahiers du CRIV* n.2 octobre.
- Chauviere, M.** (1993) « Quelle qualification pour quelle demande sociale ? » A J.L.
- Martinet (sous la direction), *Les Educateurs Aujourd'hui*, Privat. Toulouse.
- Girard-Buttoz, F.** (1982), *Les travailleurs sociaux, qui sont-ils ? Que font-ils ?* PUF. Paris.
- Guerrand, R.H ;Rupp, M.A.** (1978), *Brève histoire du service social en France 1896-1976*, Privat. Toulouse.
- IonN, J.** (1998); *Le travail social au singulier*. Dunod. Paris.
- Ion, J. ; Ravon, B.** (2006), *Les travailleurs sociaux*. Ed. La Découverte, 2002 (6 édition). Paris.
- Jovelin, E.** (1998), « Le travail social est-il une profession? La professionnalisation du travail social une mission difficile», *Revue Française de service social*, n°189 /190.
- Jovelin, E** (ed-) (2009), *Histoire du travail social en Europe*. Vuibert. Paris.
- Jovelin, E. ;Bouquet B.** (2006), *Histoire des métiers du social en France*. ASH. Paris,
- Labourie, R.** (1978), *Les institutions socioculturelles*. PUF. Paris.
- Poujol, G..** (1978), *Traité des sciences pédagogiques*. PUF. Paris.
- Rupp, M.A.** (1970) *Le travail social individualisé*. Privat. Toulouse.
- Sevron, F. ; Duchemin, R.** (1983), *Introduction au Travail Social*. ESF. Paris.
- Strauss, A.** (1992), *Miroirs et masques, une introduction à l'interactionnisme*, Ed. Métailié

-
- 1 AUTES, M. Le travail social indéfini, *Recherches et prévisions*, n° 44, 1996.
 - 2 GIRARD-BUTTOZ, F. *Les travailleurs sociaux, qui sont-ils? Que font-ils?* PUF, 1982 - programme 7 p.17.
 - 3 El primer congrés de «ANAS» se celebrà a Lyon, al novembre de 1946.
 - 4 BOURQUIN, J, KOEPEL, B. Deux contributions à la connaissance des origines de l'Education surveillée. Cahiers du CRIV N°2 octobre 1986.
 - 5 Idem p. 33-34.
 - 6 HAUVIERE, M. Quelle qualification pour quelle demande sociale ? In J.L. MARTINET (sous la direction de), *Les éducateurs aujourd'hui*. Privat/ Lien social 1993.
 - 7 CHAUVIERE, M. Cahiers du travail social 1993 op. cit. p. 44.
 - 8 GIRARD-BUTTOZ, F. *Les travailleurs sociaux*. Ed. Programme 7, 1982 p. 72
 - 9 BESNARD, P. *L'animation socioculturelle* , PUF 1980.
 - 10 LABOURIE, R. *Les institutions socioculturelles* PUF 1978.
 - 11 BESNARD, P, 1980.
 - 12 POUJOL, G. *Traité des sciences pédagogiques* PUF 1978 T-8.
 - 13 SEVRON, F, DUCHEMIN, R. Introduction au Travail Social - ESF 1983 p. 10
 - 14 JOVELIN, E. (1998) : Le travail social est-il une profession ? La professionnalisation du travail social une mission difficile, *Revue Française de service social* ,n°189 /190.
-